

A RABLÓGYILKOS.

— EMLÉK. —

I.

Csöngettek a lakásom ajtaján.

— Jaj Istenem, — rohant be a következő pillanatban Julis, a szobaleányom, aki nem tudott másképen beszélni, csak lelkendezve, — egy orosz keresi a nagyságos urat.

— Bocsássa be, — szoltam nyugodtan. Engem egyáltalán nem lepett meg orosz vendég látogatása. A forradalmak alatt sokféle orosz megfordult nálam és Wrangel tábornok vállalkozásának szerencsétlen összeomlása után, amikor Konstantinápolyon keresztül valóságos orosz népvándorlás indult meg nyugat felé, szinte egymásnak adták a kilincset az emigránsok, akik között, mint később kiderült — sok ál-emigráns: emigráns bőrbe bújt bolsevik ügynök volt.

Magas, karcsú ember lépett be a dolgozószobám ajtaján. Borostás arca, csapzott, szemébe lógó haja, kétségbeesett tekintete, jól szabott, de kopott és pecsétes ruhája rögtön elárulta, hogy szerencsétlen helyzetben van.

— Bocsásson meg, — kezdte látogatóm, — herceg Padojevszkij Nikolajevics Dmitrij vagyok. Egy könyvkereskedés kirakatában orosz regények címlapján olvastam a nevét. Bementem és megkérdeztem a lakáscímét. Nem fogom soká zavarni . . .

— Kérem, — szoltam óvatosan, — foglaljon helyet. Egyáltalán nem zavar.

Megkínáltam cigarettával. Rágyújtott és tovább mentegetőzött:

— Nem akarom sokáig zavarni. Orosz menekült vagyok. Óh tudom, tudom . . . Sok a megbízhatatlan az emigránsok között. Itt vannak az írásaim . . . Valami foglalkozást szeretnék. Tisztességesen tudok németül, franciául, angolul, tudok zongorázni . . . Értem, értem, — nem okvetlenül ilyen előkelő foglalkozást: követ törni, erdőt irtani, fát vágni, vagy talán be tudna ajánlani valahová kocsinak . . . nagyon jól értek a lóhoz . . .

Gyorsan, hadarva beszélt. Talán nem akart sokáig terhemre lenni, vagy talán gyorsan túl akart esni a megalázkodáson. Látszott rajta, hogy parancsoláshoz van szokva és nehezebbre esik a kérés.

— Szívesen állok rendelkezésére, — feleltem én rövid gondolkodás után. — Majd érdeklődöm ismerőseimnél és egy pár nap múlva legyen szerencsém, vagy talán adja ide a lakása címét.

— Egy pár nap múlva? — kérdezte ijedten. — Egy pár nap múlva már késő lesz. Két nap óta nem ettem és ez idő szerint nincs egyetlen egy fillérem se.

Csöngettem a szobaleánynak.

— Óh, nem azért mondom, — tiltakozott vendégem, — ne értsen félre. Nincs jogom . . .

— Kérem, — feleltem én, — hasonló helyzetben ön se utasított volna el, ez csak viszonzosság, legyen szerencsém . . . Egy csésze teát elfogadhat tőlem . . .

— Óh, nem, nem, — válaszolt a herceg fülig pirulva. — Mit fog gondolni rólam? Munkát szerezzen nekem, örök hála kötelez. Én nem akarok koldulni, nem könyöradományokat gyűjtök. Nincs olyan alávaló munka, amit el ne vállalnék. Szívesen elmegyek trágyát hányni, elmegyek csatornamunkásnak, csak ne kelljen koldulnom és éhezni, mert ez . . . alávaló, utálatos érzés mind a kettő . . .

— Elmenne-e pincérnek? — kérdeztem én, de a következő pillanatban magam is megdöbbsentem, hogy ilyen sértő ajánlatot teszek neki.

— Óh, a legnagyobb örömmel!

— Erről esetleg lehet szó. Egy körúti kocsmában ismerem a tulajdonost. Beszélek vele.

— Je vous en prie, — mondta a herceg franciául.

Szobaleányom behozta a teát és a herceg hosszas unszolás után beleegyezett, hogy vendégem legyen.

II.

Pár nap múlva fölkerestem a herceget abban a kocsmában, ahol sikerült foglalkozást szerezni számára borfiúi minőségben.

Későre járt, a vendégek haza mentek, csak az egyik sarokasztal mellett turbékolt még egy szerelmes pár. Talán fiatal házaspár voltak, talán régen nem látták egymást, mert folyton beszéltek, — nem úgy, mint a régi házastársak. Farkasszemet néztek, aztán a leány, — talán fiatal menyecske, a szemébe fújta a férfinak, hogy hunyorítson és mind a ketten nagyot nevettek. Vagy a férfi könyörgő tekintettel csücsörítette előre ajkát, hölgysé tagadóan rázta meg fejét, miközben egyik hajfonata incselkedően csúszott ki kalapja alól.

A herceg mellém ült, szép keskeny fejét lehajtotta karcsú, fehér kezére. Nagyon szomorú volt. Oroszországból szörnyű hírek érkeztek: terror, tömeges mészárlások, megölték a herceg rokonait is.

— Úgy érzem, — szólt a herceg halkán, — hamarosan kitombolja magát a terror. Megöltek mindenkit, aki nem tudott rabszolgájukká lenni. Nyugodtan hazamehetnék. De ha tévednék is, akkor is megyek, mert így nem bírom már soká. Egy év alatt összekuporgatok annyit, hogy a Fekete-tengeren át hazamehetek.

— De hiszen ön sem tud rabszolgájuk lenni. Önt egy év múlva sem fogják szívesen fogadni. Tudják, hogy ellenségük és amint fölismerik, rögtön föbe lövik.

— Óh, ön téved, kedves uram, — felelte a herceg. — Ön ezt nem érti. Én, amint haza érkezem, amint Odesszában hazai földre teszem a lábamat, azonnal föbe lövöm magamat.

— Ennek ugyan nem sok értelme van, — jegyeztem meg aggodalmasan.

— Úgy? Nem sok értelme van? Próbálja csak meg, legyen csak távol éveken át a hazájától, — nem, nem is jó szót használtam, — ez nálunk elvont valami, — attól a háztól, amelyben született, attól a kerttől, amelyben mint kis gyermek szaladgált, a faluja templomától, vecsernyére hívogató harangszavától... Oh, nem a hazámba, nem az egész, nagy Orosz Birodalomba vágyom én vissza, hanem a falumba... Tudja, a kertem végében van két magas jegenyefa, nyáron sárgarigó riog rajta, télen szarka csörög, róka ugat esténként a tövében, amely a tyúkólaimból a legszemtelenebbül lopkodja a baromfit... És... ne nevéssen ki... azért kívánczom haza, hogy... hogy lássam... azt hiszi, örült vagyok? — hogy lássam és megriaszthassam rókakomát... Este, ha lefekszem az ágyamba és haza érzem magamat, róka-ugatást hallok mindig. Ha otthon lehetnék és látnám, hogy viszi sántikálva, nevető, sunyi arccal a legszebb kakasomat, dehogy is lőnék rá... azt mondanám: vidd csak, csintalan ravasz, vidd, de ha holnap megint eljössz, kiporolom az irhádát... Tudja, szeretem a rókáimat is, hozzátartoznak a házamhoz, vendégeim, a házamból élnek, közös kosztón vannak velem, az én tyúkjaimat eszik ők is, én tartom el, én táplálom őket, az én földjeimen laknak...

Új vendégek érkeztek.

— Pincér, egy liter bort!

A herceg fölugrott, megtörölte szemét a hóna alatt tartott szalvétával és kisasszírozott a söntésbe.

III.

Kiszolgálta a vendégeket és pár perc múlva újra mellettem ült.

— ... mondja meg, miért éljek, miért dolgozzam itt? Hogy esetleg egy kis pénzre tegyek szert és tudjak a Café Françaisban pezsgőt inni, meg kiöltöztetett éjszakai némberekkel mulatni? — Megvetően legyintett a kezével. — Én nem látok más célt magam előtt, mint haza menni, főbe lőni magamat és otthon, hazai földben tovább folytatni az életet ott, ahol két évvel ezelőtt abba hagytam: hallani a harangok szavát, melyeket a dédapám vett a falunak, a nagy bimm-bamot, meg a kis kotnyelest, a hazai szél suhogását a hazai jegenye-fák között... oh, maga nem hiszi, mert még nem próbálta: más dalt dúdol az idegen fák között az idegen szél, mint az otthoni fák között az otthoni és más hangon ugat az itteni állatkertben a róka, mint otthon, az én kertem végében, más szaga van a földnek, a mezőnek, a trágyának, és az a szellő, amely itt, a maguk gyönyörű földjén idegessé tesz és vérig bosszant, otthon... csók, az apám, nagyapám, az őseim porát csókolja a számba, meg a fogam közé...

— De ha főbe lövi magát, mihelyt otthon partra lépett, mindezt már úgy sem fogja érezni, — még ha otthon, a kertje végében, a rókák mellett temetik is el.

— Honnan tudja? — kérdezte, különösen, szinte gyűlölettel tekintve rám.

— Valószínű.

A herceg tekintete könyörgőre olvadt.

— Ne bántson, kérem, ne bántson, az Isten szerelmére, legalább a hitemet hagyja meg. Ha még ebben sem hihetek, miben higgyek? Bocsásson meg, talán nem egészen logikus, amit beszélek, de éppen elegendő okom van rá, hogy zavart legyek. Nem születtem pincérnek . . . és az adott körülmények között kötelességem boldognak éreznem magamat, hogy pincér lehetek . . . Egyik percben elszorul a szívem, hogy a következőben valami boldogság-félében túláradjon. Képek tolnak emlékezetembe és fájni kezd tőlük valami a keblemben, pedig egyáltalán nem fájdalmas képek. Egy szín, egy hang, egy felhőfoslány . . . és felújul bennem egy sereg honi emlék s mialatt gyönyörködve nézek magam elé lelki szemeimmel, szívemből csorog a vér, és fáj a seb, mintha tört döftek volna belém . . . Tegnap délután egy nagy, fehér felhőtömböt pillantottam meg a Gellért-hegy fölött. És egyszerre eszembe jutott egy szép nyári délután . . . a folyóparton ültem . . . kék volt az ég, csodálatosan, gyönyörűen kék, olyan kék volt, drága barátom, mint az óceánok a térképeken, mint a búzavirágmező. A hanyatló nap sugarai csodálatosan világították meg a szigeten a kerekerdőt, amely a rezgő nyárfa fehér lombjaival hálásan bólingatva köszönte meg a napsugarak csókjait és egyszerre — az erdő mögött, valahol messze, mélyen az ég kékjében feltűnt egy fehér pont, amely egyre közelebb jött és egyre nagyobb lett, míg végre óriási, hófehér felhőtömb formájában jelent meg a szemem előtt. Nem volt semmi különös ebben a felhőtömbben és mégis . . .

Arca megrándult, két szeme telebuggyant könnyel.

— . . . míg otthon voltam, nem tudtam, micsoda kincs nekem az, ami körülöttem van. De amikor ábrándjaimon, meg éjszakánként, álmaimon keresztül megismertem, óh megszerettem, igazán, forrón és kész vagyok meghalni érte. Gyakran álmodom haza . . . — búbajos, gyönyörű álmok! . . . — és — talán már nem is ismerem a valóságban otthonomat, mindent besugároz álmaim vakító kolo-ritja . . .

— Pincér! Egy pohár sört!

A herceg fölugrott és kiszolgálta a vendégeket.

Amikor újra visszaült mellém, elgondolkozva, némán ült egy pár pillanatig, aztán újra megszólalt:

— Egyébként pedig, hogy mi van *odaát*, bocsásson meg, de azt én sokkal jobban tudom, mint ön. Én már kétszer is jártam ott, — hiába néz rám olyan különösen, — már kétszer tértem vissza onnan. Egyszer, — úgy emlékszem rá, mintha ma történt volna: súlyos beteg voltam, akkoriban még nem hívták spanyol náthának: egészen közönséges, de annál súlyosabb orosz influenzában feküdtem. A lázam hirtelen szökött fel. Anyám meghőmérőzött és betakart: negyven és fél fokos lázam volt. Hirtelen valami furcsa dolog történt ve-

lem: úgy éreztem, hogy zuhanok lefelé, szemem elsötétült, egy pillanatra elvesztettem az eszméletemet és a következő pillanatban megkönnyebbülten, mintha nem volna már testem, valami furcsa sötétbarna mezőn igyekeztem valahová. Az ég olyan volt, mintha rozsdásrostával takarták volna be, a föld fekete, a levegő ólomszürke. Alig láttam pár lépésnyire az ismeretlen, idegen és mégis otthonos vidéken, de jól éreztem magamat, vidám voltam, tudtam, hogy nem történhetik semmi bajom . . . Egyszerre csak a fejem fölött kétségbeesett sikoltozást hallottam és . . . és kinyitottam a szememet. Tudja, mi történt? Fölsírt az anyám . . . Sokszor nevettem a parasztkbuta hiedelmén, hogy a halottat föl lehet sírni. És ime, a saját esetemben győződhettem meg róla, hogy lehetséges. Mert én már halott voltam, a lelkem már a túlvilágon járt, amikor az anyám rámborulva sikoltozni kezdett . . . és erre tértem magamhoz. Hogy másodszor mit láttam? Ugyanazt! Odaát nincs nagy változatosság. Mindössze egy nagy-nagy, komor, bolthajtásos kaput láttam még, amelyen túl átláthatatlan, sűrű sötétség kezdődött . . .

— Ön igazolni akarja azt, hogy a logikájában zavarok mutatkoznak, — szóltam én. — Gratulálok, mert ez igazán a legteljesebb mértékben sikerült.

Kezet nyújtottam a hercegnek és távoztam.

Különös, gyanakvó, szinte gyűlölködő tekintettel nézett utánam..

IV.

Néhány hónapot vidéken töltöttem, egy kedves földbirtokos családnál és meg is feledkeztem az én orosz hercegemről. Nem írtam neki egy sort sem, a gondtalan falusi élet teljesen ellustított. Csak amikor hazajöttem, jutott eszembe újra és hirtelen aggodalom szállt meg. Úgy éreztem, hogy a herceggel távollétemben valami történt. Szemrehányásokat tettem magamnak és elhatároztam, hogy este fölkeresem a kocsmában.

Bánatos őszi idő volt. Délután három órakor már beesteledett. Kavargó, sűrű fellegek takarták az eget. Az ablaküvegen az esőcseppek csíkokban csurogtak végig. *Híves, borongós őszi nap . . .* Igen, az én lelkemben is benn ült a fájó unalom.

Hallottam, hogy a lakásom ajtaján csöngetnek. Az előszobaajtó kinyílt, valaki belépett az ebédlőbe. Egy darabig csönd volt, aztán egyszerre fájdalmas akkord sírt fel . . . És halkán zokogott el a zongora valami bánatos dallamot, amely nagyszerűen illett az őszi eső szomorú petyegéséhez. Máig sem tudom, mi volt ez a dal: Csajkovszkij, Moszkovszkij, Rubinstein, Chopin, Glinka-e, vagy látogatóm — rögtön kitaláltam, hogy a herceg, — lejátszotta azt a kottát, amit az esős őszi szél csapkodott útközben a fülébe? Egy végső, diszharmonikus sikoly, a basszus-hangokon elhaló, csuklásoktól szagtatott zokogás . . . és a következő pillanatban előttem állott a her-

ceg, a szeme alatt elkanyarodó, fekete karikákban, mint valami esőcsatornában görögtek végig a könnyecseppek.

— Búcsúzni jöttem, — szólt a herceg rekedten.

— Búcsúzni? Hova készül? — kérdeztem meglepődve.

— Haza. Odessza felé . . .

— De hiszen ott rögtön lelövik, amint partra lép!

— Ne féljen, nem lesz idejük rá. Én hamarább elintézem.

— Örült! — tört ki belőlem önkéntelen.

— Meglehet, hogy igaza van. És én mégis indulok. Mostanában hallottam hangokat. *Odaátról*. Mit néz rám olyan különösen? Odaátról szólítottak. Háromszor szólított nevemen az apám. Hiába mereszti a szemét, én nem vagyok kacsa és az apám sem volt az; elhiszem, hogy a kacsának nincs lelke, szelleme és elmúlása után nem marad belőle egyéb, mint a csontja, amelyről lerágták a húst. Az én apámnak a szelleme azonban ma is él, ő szólított, ő látja, hogy jobb lesz nekem odaát és hív és én megyek. A körúton, a legnagyobb zajban egyszerre, mintha az első emeletről kiáltottak volna le hozzám, a nevemet hallottam: Mitya! És most már harmadszor történt ez meg velem. Mennem kell. A pénz együtt van: nem loptam, nem gyilkoltam érte, igaz, megvallom, nem is egyenes úton szereztem: kártyán nyertem . . . Gyanús oroszok kezdtek járni a kocsmába. Sokat ittak, sokat költöttek. Egy este, amikor egyedül maradtak, kártyázni kezdtek, én leültem közéjük és elnyertem a pénzüket. Részegek voltak . . .

Eltátott szájjal néztem rá.

— Mit csodálkozik? — kérdezte. — Miért ne nyertem volna el, amikor ők úgyis elítették volna . . . És aztán kidobtam őket. Utolsó, piszkos nép volt, nem érdemeltek mást . . .

— De miért nem ül le? — kérdeztem, rámutatva az egyik karosszékre.

— Nem tudtam, hogy megengedi ezután a vallomás után.

— Érdekel a sorsa, — válaszoltam óvatosan.

— Kidobtam őket, — folytatta rövid szünet után, — mert alávalóan gondolkoztak. Aljasul nyilatkoztak olyan dolgokról, amelyek előttem szentek. Gyalázták a Mindenhatót, a Hazát, az embert, az emberi érzéseket. Amikor már elnyertem a pénzüket, bölcselkedni kezdtek. Pálinkát ittak és úgy bölcselkedtek. Nem akarom untatni azzal a sok zöltséggel, amit összehordtak . . .

— Mégis, mit mondtak, hogy úgy megharagudott rájuk?

— Hogy mit mondtak? Az egyik az Istent tagadta, a másik megtoldta azzal, hogy nincs erkölcs, a harmadik kijelentette, hogy az ember a leghülyébb és legelebizakodottabb lény a világnak. A hajszálon élősködő mikrobák szerint ugyanannyit tudnak a világról, mint mi és számukra egy másik embernek a hajzata a Mars-csillag. Kétségkívül ők is törnek azon a fejüket, laknak-e vajjon azon a Mars-csillagon hajmikrobák? Sőt megfúrják a koponyabőr epidermisét is

és ez ugyanazt jelenti náluk, amit nálunk a föld kérgének a megfűrése. Borzasztó gyorsan szaporodnak és igen rövid idő alatt elpusztulnak. Számukra a fejmosás az özönvíz, a diluviális kor és aki a fejmosás után, a leghosszabb hajszál végén életben marad, az Noé, akit a késői unokák még ezer perc multán is, — mert náluk pár perc az élet, — emlegetnek. A nagyobb haj-élősdiek náluk a mamutok, az izzadás fölfakadó talajvíz, a brillantine a hét bő esztendő és a megkopaszodás a világ vége. És okosabbak, mint az emberek, mert ők tudják azt, amin a hülye emberek ezer meg ezer esztendő óta hiába törnek a fejüket, hogy van-e világ vége és hogy őket az ő földgömbjük magával hozta a világra, elevenen, az ő világuk teremtese az ő születésük pillanatával összeesik. Náluk is ugyanazok a létviszonyok, mint nálunk: a hajszálon esznek, isznak, betegeskednek és pusztulnak és amikor a szerelmes férfi megcsókolja a nő haját, a csók mennydörgése világokat rombol ott össze. És hogy az Isten annyit törődik velünk, amennyit mi törődünk a fejünkön élő hajmikrobákkal: időnkint lemossuk sóborszesszel, hogy az élősködőket kiirtsuk a hajunkról... Nem birtam tovább ezt a zagyvaléket. Kituszkoltam őket és . . . felmondtam a gazdámnak. Én ember vagyok és nem mikroba, engem a szent emberi érzések tesznek emberré, én az érzéseim, meggyőződéseim rabja vagyok, én megyek haza . . . a falumba . . .

Ijedten, kérdőleg néztem rá. Valami különös zavarodottság fejeződött ki szemében.

— Én ember, erkölcsi lény vagyok . . . Én szükségesnek tartom a földi igazságszolgáltatást . . . Nekem meg kell halnom. Igen, lakolnom kell, mert én bűnös, nagyon bűnös ember vagyok. Nekem meg kell halnom, de otthon . . . az a kegyelem. Maga nem tudja ki vagyok én. De — ha bűnös vagyok is, Isten teremtménye vagyok és nem fejkoszmó. Én csak úgy élhetek, ha nincs rajtam egyetlen egy makula sem, mintahogy a fejemen sincs — erre leteszem a hét főesküit, — egyetlen mikroba sem. A lelkemen, a becsületemen sem lehet makula. És mert van, én itt nem élhetek, vezekelnem kell halálommal, mert szörnyű bűn súlya nyomja a lelkemet. Én — a büszke, vallásos herceg, — rabló, közönséges rablógyilkos vagyok . . . Az Istenért, ne nézzen rám olyan fenyegetően . . . Ne jelentsen föl: a bíróság fölmentene, de a törvényszéki eljárás hosszú időre megakadályozna abban, hogy vezekeljek . . .

Elhallgatott. Az ablak külső, bádognépárkányán egyhangúan, komoran dobolt az őszi eső.

Pár percig némán ültünk. Aztán a herceg nagyot sóhajtott és folytatta:

— Az én esetem annál különösebb, mert amikor a rablógyilkosságot elkövettem, az elrabolt értéket tízezerszeresen meg tudtam volna fizetni. És a körülmények, sőt erkölcsi, becsületbeli kötelességem kényszerített rá, hogy raboljak: a feleségem és pólyás kis fiam élete függött ettől. Az eset olyan borzalmas, hogy szinte komizság tőlem, ha elmondom és megrontom vele a hangulatát, talán tönkre-

teszem az éjszakáját, sőt esetleg megrendítem hitét az erkölcsben. Mert igenis állítom, hogy kötelességem volt megölni azt az embert, aki nem vétett nekem, akit talán éppen olyan irtózatossá körülmények között várt haza a felesége, meg a gyermeke, mint az enyéim engem.

— Teljesen megőrült, — gondoltam magamban elborzadva.

Az eset titokzatossága azonban felcsigázta kíváncsiságomat és biztatni kezdtem. Éreztem, hogy ez az ember, akinek alakja, hangja, megjelenése, sorsa, gondolkozása teljesen különleges, egyéni volt, akiben nem volt semmi sablon — bizonyára nem úgy és nem azért gyilkolt, ahogy és amiért az átlaggyilkosok.

A herceg behunyta a szemét, könyökét térdére támasztotta, arcát tenyerébe fektette és remegő hangon folytatta:

— Esküszöm az élő Istenre, a Mindenható Atyára, hogy . . .

Valaki csöngetett. Néhány pillanat múlva három orosz állott a szobám ajtajában. A herceg végignézett rajtuk, fölkelt és szó nélkül távozott.

V.

A három orosz a Nemzetközi Antibolsevista Bizottság magyarországi albizottsága volt. Az egyik — már csak a keresztnévére emlékszem, Fedornak hívták, — előadást is tartott a régi képviselőházban a bolsevizmus borzalmairól.

Megkérdeztem, hogy mivel állhatok rendelkezésükre.

Pénz kellett nekik, sürgősen, azonnal, mert utazniuk kellett és nem volt egy vasuk sem. — Az a hamiskártyás herceg, — mondta Fedor barátom, — kifosztott bennünket az utolsó fillérig.

— De uraim, — válaszoltam én, — mit gondolnak felőlem? Hiszen, ha volna annyi pénzem, amennyivel önök hárman Berlinbe utazhatnak, — én magam utaznék el legelőször. Örülök, hogy egyik napról a másikra megélek.

Eleinte kérlelőre fogták a dolgot, aztán könyörögni kezdtek, végül megfenyegettek, hogy ha nem adok pénzt, nagyon megbánom.

Volt egy pár száz koronám, odaadtam nekik, csak hogy megszabaduljak tőlük. Becsületszavukra fogadták, hogy Prágából megküldik: máig sem küldték meg. De talán nem is volt többé módjuk ilyen hitvány földi dolgokkal foglalkozni. A komitét ugyanis, — amint egy héttel később egyik orosz lapban olvastam, — Berlinben elfogták, mint bolsevik ügynököket és . . . akkoriban könnyen osztogatták a halált.

VI.

A herceget három napig nem láttam és már azt hittem, útra kelt Odessza felé. A harmadik nap estéjén váratlanul betoppant.

— Elutaztak a gazemberek, — mondta fogcsikorgatva. Én, amint öntől elmentem, azonnal a sajtófőnökhöz hajtottam és jelen-

tettem neki, hogy ezek a gazemberek bolsevikai röpiratokat csempészek be az országba és mialatt antibolsevista előadásokat tartottak, azalatt a nép között bolsevista propaganda-iratokat osztottak szét. Tudja mit mondott a sajtófőnök? Benyúlt a fiókjába és megmutatta nekem a detektiv-jelentéseket, amelyek igazoltak engem. De viszont kijelentette, hogy nem léphet föl ellenük, mert az egész sajtó tele van dicséretükkel és a közhangulat javítására hasznos volt az ő nyilvános antibolsevista előadásuk. — Azt hiszem, maga a sajtófőnök is adott nekik pénzt, hogy minél előbb tűnjenek el. Szerencsénk, mert — látja ezt a revolvert? — Én nem sajnáltam volna tőlük három golyót!

— Érdekes emberek önök, oroszok, — feleltem én. — Itt álltak szemtől-szembe egymással, kölcsönösen inni akartak egymás véreből és akkor érik meg teljesen az elhatározásuk, amikor már késő.

A herceg elgondolkozott.

— Látja, önnek igaza van. És ebben különbözünk mi önöktől, magyaroktól. Önök meg mindent elsietnek és akkor gondolják meg, mit csináltak, amikor már késő. Önök temperamentumosabbak, önöknél sokkal gyorsabb az elhatározás. És végeredményében talán nem is bánom, hogy nem lövöldöztem le őket. Újabb gyilkosságokat szedni a nyakamba, bíróság, ítélet, — talán soha sem jutottam volna haza Odesszába. És megterhelni a lelkiismeretemet egy újabb . . .
Öh . . .

A herceg lehajtotta szomorú, szép keskeny fejét.

— Pedig nem lehetett másként. Az én helyemben mindenki így cselekedett volna. Minden becsületes ember elkövette volna ezt a rablógyilkosságot. Mert az volt. Az! . . . Nagy szenvedések árán átvergődtünk a határon és eljutottunk Lembergbe. A feleségem megfázott, magas láza volt, elapadt a teje. A kicsit napok óta nem tudtuk megfürösztetni, kis testét fölette az izzadság, meg a nedvesség. Reggel volt, amikor megérkeztünk. Gondolhatja, hogy az ősi ellenség földjén nem fogadtak bennünket valami szívesen. Egy liter tejért egy dollárt fizettem, lakást azonban egész nap hiába kerestem. A szállodák zsúfolva voltak, magán-lakásban pedig hogy is adtak volna szállást három zuhlott kinézésű oroszoknak, akik közül egy súlyos beteg volt, egy pedig síró csecsemő. Estig szaladgáltam össze-vissza a városban, míg végre egy külvárosi szálloda portásának megesett a szíve rajtam és az udvari folyosó végén, a fürdőszobát ideadta nekünk — egy éjszakára öt dollárért. Nem sajnáltam a pénzt, — majd dolgozni fogok, ha elfogy a pénzem, — gondoltam magamban, — csak hogy egyszer tető alatt vagyunk végre! Feleségem rögtön lefeküdt a fürdőszoba keskeny, kényelmetlen díványára, maga mellé tette a gyereket, én pedig kimentem a portáshoz alkudozni, hogy akármilyen áron kerítsen nekem fát, hogy begyűjthassak. Hiába volt minden könyörgés és ígéret: akármilyen valószínűtlenül hangzik is, arany-súllyal fizetve sem tudtam fát keríteni. Künn harmincfokos hideg volt, szobánkban a fürdőkádban be volt fagyva a víz. A kis fiam

kék volt a hidegtől, meg az egész napos sírástól, a feleségem már eszméletlenül feküdt a díványon. Kétségbeesésemben vad gondolat villant meg agyamban: reggel, amikor megérkeztünk, láttam, hogy a podzamai pályaudvaron fát raktak ki. Nem volt időm a gondolkodásra: kabátom alá dugtam a háti-zsákomat és kisurrantam a szállodából.

— Az utcák sötétek voltak, olyan háború utáni világítás volt: csak minden tizedik lámpa égett, de az is alig adott nagyobb világosságot, mint egy júniusi Szent János-bogár. A revolveremet előkészítettem, hogy ha valaki föl akarna tartóztatni, vagy meg akarna akadályozni munkámban, szó nélkül lelövöm. Lábam alatt ropogott a keményre fagyott hó, fejem körül örült sivítást rendezett az orkán, a szívem dobogott, a halántékomban úgy lüktetett a vér, hogy hallottam. A torkom kiszáradt és a homlokomról csurgott a veríték. Nem tudom, mennyi idő alatt értem oda és hogy jutottam át a kerítésen, csak arra emlékezem, hogy amikor a háti-zsák — fával tele — már a hátamon volt, egyszerre egy mozgó alakot vettem észre a sötétben. Odalapultam a farakáshoz. A sötét alak egyenesen felém tartott. Egyre közelebb, közelebb. Elővettem revolveremet és — elsütöttem. A sötét alak végigvágódott a havon. Gyanús volt a zuhanása s ezért óvatosan felé haladtam, a farakáshoz lapulva s — amikor már csak egy pár lépésnyire voltam tőle, egyszerre fölemelkedett és rám lőtt . . . A következő pillanatban én is újra löttem, aztán egész közélről még egyszer belélöttem. Meghalt. A szél bömbölt, a faágak recsegték, talán azért nem hallották meg az őrszobán a lövést, vagy talán meghallották, de senkinek sem volt kedve és bátorsága kijönni a sötétbe, — elég az hozzá, hogy hazajutottam, hátamon egy rakás fával. Meg vagyunk mentve, meg vagyunk mentve, ujjongott a lelkem, amikor benyitottam a fürdőszobába. Meg vagyunk mentve, — mondtam hangosan, amint bezártam magam mögött az ajtót. Meggyújtottam a gyertyát. Szegény kis fiam már kiszenvedett, a feleségem pedig eszméletlenül feküdt a hideg kőburkolaton. Harmadnapon ő is meghalt . . .

— Tudja, nem tisztán a büntudat, — óh, ha a feleségem, meg a kis Mityám élne, dolgoznék tovább, húznám az igát, — de így? Se hazám, se házam, se családom, se barátom — ott akarok lenni az igazságos, mindenható úr előtt, aki megbocsátott még a keresztre feszített rablógyilkosoknak is . . .

Már az ajtóban állott, amikor hirtelen visszafordult és megszólalt.

— Mielőtt örökre elválnánk, még mondani akarok önnek valamit. Talán nem fontos, de úgy érzem, csak használok önnek azzal, ha elmondom. Ön nagyon rossz politikus. Ön azok közé az emberek közé tartozik, akik csak az ár ellen szeretnek úszni. Soha sem fog elérni semmit, mert mindig az ár ellen fog úszni. Becsülni fogja mindenki, de pozíciója soha sem lesz, mert mindenki tudja, hogy vérebellenzéki: csakazértis magyar. Igen, önök magyarok általában ilyenek. Azért érvényesül önök közt minden sváb, német, tót, lengyel,

mert azok meg az árral úsznak: alázatosak, hízalgők, engedelmesek, jó politikusok. De én jobban szeretem önöket, a dacos, kemény magyarokat, akik mind egy-egy király méltóságát és akaratát hordozzák magukban, akik — mint ahogy a kőszáli sas a repülőgépet, — különös szeretettel támadják meg azt, ami legyőzhetetlen. No, Isten önnel! Kár, hogy nem hisz a szellemekben, mert úgy megszerettem önt, hogy halálom után is meg fogom látogatni.

Hangosan, erőltetetten föl kacagott.

— Isten önnel!

Kinyitotta az ajtót és a következő pillanatban elnyelte szemem elől az esti sötétség.

Örökre.

Mert soha sem láttam többé.

VII.

Egy hónap múlva véletlenül kezembe került egy odesszai újság. Amint kinyitottam, rögtön a szemembe vágódott Padojevszkij barátom neve.

Karakter volt: nem játszott a szavával.

A zsebében talált levél kívánsága szerint kertje végében temették el, az árokban.

Hallja-e vajjon faluja harangjának szavát, a nagy bimm-bammot, meg a kis kotnyeleast? Hallja-e vidám ugatását ravaszul mosolygó rókáinak? Látja-e vajjon, hogy oszladoznak már az ólomfellegek hazája felett?

(Budapest)

Gilárty Zoltán.